

Itt megállapítja, hogy a település morfológia és struktúra szempontjából továbbra is az egykori agrárjelleg tükrözi, azonban a mezőgazdasági termelésre berendezkedett lakosság hajdani élettere fokozatosan városias külsőt kezd felvenni, és ezekben a terekben már egyre inkább a városias életminták szerint élnek a helyiek. A mai térstruktúrából pedig kirajzolódik a lassú átmenet lenyomata, melyből nyomon követhetők az elmúlt évszázad változásainak sajátosságai is. Ezt a részt az adatközlők felsorolása, a gazdag szakirodalmi és forrásjegyzék és a különböző térképekből, fényképekből és dokumentumokból álló mellékletek követik. Az utóbbiak (illetve az egyes

fejezetekben elhelyezett táblázatok, korfák, sáv- és kördiagramok) teszik az egész kötetet monografikus teljességűvé.

Vajda András könyve egy nagyváros közvetlen szomszédságában lévő falusi közösség gazdasági és társadalmi fejlődését, átalakulását feltáró, jól strukturált, a választott témát közérthető módon bemutató, átfogó tudományos munka, amely kiváló mintául szolgálhat a hasonló kérdéseket vizsgáló, egy-egy települést részletesen bemutatni szándékozó helytörténészek számára is.

Nagy Ákos

A vidékiség modern formái

*Változó ruralitások. A vidékiség mai formái. Szerk. Jakab Albert Zsolt – Vajda András.
Kriza János Néprajzi Társaság, Kvár 2019. 264 old.*

A második világháború után az európai modernizáció két ideológia mentén szakadt ketté. A több mint 40 évig fennálló, a kommunizmus felé törekvő szocialista blokk 1989-es bukásával, a rendszerváltásnak nevezett folyamaton keresztül Kelet-Európa újra a Nyugat felé fordult. Az azóta eltelt időszak a posztmodernitásba ágyazódó, posztszocialistaként titulált korszaknak ma még nem rajzolható meg pontos határai. A 2019-ben kiadott *Változó ruralitások. A vidékiség mai formái* című tanulmánykötet ezen folyamatok rurális térségekre gyakorolt hatását, beágyazódását vizsgálja. A tanulmánykötetben – amely a 2018-as *Párhuzamos ruralitások. A vidékiség formái Erdélyben – a KJNT vándorkonferencia* 16 előadásának írott változatát tartalmazza – elméleti igényű tanulmányok és esetelemzések egyaránt helyet kapnak.

Az egész kötet elméleti keretétől az első négy tanulmány szolgál. Vajda András a falu átalakulásának, illetve fennmaradásának problematikájához teoretikus igénygel közeledik. A kapcsolódó

szakirodalmi vonatkozásokat néprajzi és antropológiai szempontok szerint csoportosítja. Előbbi, az ún. „néprajzi” szempont a falura mint a parasztság zárt életkeretére fekteti a hangsúlyt, kijelentve: amint megszűnik a hagyományos parasztság, a falu mint önállóan értelmezhető entitás is megszűnik. Az ún. „antropológiai” szempont a falu átalakulásának folyamatát, azaz fennmaradását egy előzetesen felállított fogalmi apparátuson keresztül értelmezi. Balogh Balázs és Fülemile Ágnes a több mint 30 éve tartó kalotaszegi terepmunkájukat értelmezik újra egy posztmodern antropológiai megközelítés alapján. Visszatekintésükben nagy hangsúlyt fektetnek az önreflexivitásra, az idegen és saját kultúráként való érzékelhetőség tényezőire, az émikus és étikus megközelítés fenntarthatóságának problematikájára és az ún. „akció antropológia”, azaz a tudatos vagy tudattalan beavatkozás jelentőségére. Kovács Barna tanulmányában az egyes térelméleti paradigmákat sorra véve törekszik a megélt tér fogalmának definiálására. A tanulmány végén e központi

Bulcsu László (1991) – doktorandus, BBTE, Hungarológiai Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, bulcsulaszlo91@gmail.com

terminus mentén egy rövid esetelemzésben értelmezi a Marosvásárhely agglomerációjába tartozó Marosszentgyörgyöt ért urbanizációs hatásokat. Gagy József Székelyföldre koncentrálna, általánosított példákön keresztül mutatja be a határhasználat rendszerváltás utáni jelentéstartalmainak átalakulását. Az új viszonyok között a kollektivizálás előtti paraszti önellátásra alapuló rend nem állítható vissza, viszont az újabb, idegennek tűnő gazdasági habitusok adaptációja sem egyszerű. E kettőség a földtől való eltávolodáshoz vezet, amelyet a szerző deszakralizáció jellegű folyamatként értelmez.

A következő három tanulmány a falvak gazdasági rendszerének átalakulására fókuszál. Peti Lehel egy Sárdok álnéven közölt mezősegi település gazdaságtípusait elemzi. Felvázolja, hogy a rendszerváltás után milyen folyamatok zajlottak le a település gazdasági életében. A gazdaságokat mértékük szerint két kategóriába sorolja (kisgazdaságok és nagygazdaságok), amelyeken belül jellegük alapján alkategóriákat különböztet meg. Az egyes típusokat a pluraktivitás és a diverzifikáció terminusokból kiindulva a jövedelemszerzés módjai alapján különbözteti meg, az egyes típusokon belül figyelembe véve a földbirtoklás és a gazdálkodási tevékenység hangsúlyát, illetve az önellátásra törekvő gazdaságoknál a kényszerszerűség mértékét. Szilágyi Levente a Szatmár megyei Óvári település gazdasági folyamataiba ágyazva elemzi a kényszerszerű piaci árusításra való korlátozódás indokait. Három, piacra termelő család háztáji gazdaságát elemzi. Az elemzés egy átalakulás képét rajzolja meg, amelyben a zöldségtermesztés módszere már a szocialista nagyüzem technikáin alapszik, viszont még kevésbé érzékelhetők benne a 21. századi trendek, habitusok. Simon Zoltán az Alsó-Nyárád menti falvakban szerzett 20 éves tereptapasztalata alapján von le következtetéseket a lokális etnikai viszonyrendszer formálódására vonatkozóan. Két településre koncentrálna: Nyárádkarácsonyfalván társadalmi-gazdasági folyamatokon keresztül vázolja fel a magyar–cigány kapcsolat- és értékrendszer változásait, Folyfalva példáján keresztül pedig azt ismerteti, hogy hogyan hatnak a cigány közösségre

a nyárádkarácsonyfalvi gábor cigány közösségekben kialakult életmódmodellek és -minták.

A következő tanulmányokban elsősorban a centralizált és lokalizált struktúraszerű átalakulások kerülnek középpontba. Nagy Ákos a szisztematikus szocialista gazdaságátalakítás, illetve településhálózat-fejlesztés (mai értelemben vidékfejlesztésként felfogható) célkitűzéseit és tevékenységeit vázolja fel a kolozsvári Hóstát felszámolásán és a kollektivizáláson kívül maradt Jobbágytelke példáján keresztül. A következő két tanulmány a 2000-es évek első felében megfogalmazott OECD vidékfejlesztési programok, célkitűzések regionális és lokális beágyazódására fekteti a hangsúlyt. Sárosi-Blága Ágnes kutatási terepe a 2000-ben létrejött, nyolc települést összefogó Felcsik Kistérségi Társulás. Bíró A. Zoltán a székelyföldi térséget vizsgálva veszi szemügyre a biogazdasági törekvéseket. Beágyazódásukat strukturális, gyakorlati és diskurzív szinten vázolja fel, és 19 interjú elemzése alapján von le következtetéseket. Egyrészt megállapítja, hogy a lokális újító jellegű tevékenységek többsége külső tapasztalatból fakad. Továbbá a sikeres és sikertelen próbálkozások alapján megállapítja, hogy még nem agrárjellegű, hanem társadalmi beágyazódásról lehet beszélni.

A következő két tanulmány a rendszerváltás utáni kitérő munkamigráció világával foglalkozik. Bodó Julianna a székelyföldi munkamigráció mint komplex társadalmi jelenség individuális és strukturális fejlődésként felfogható aspektusait vizsgálja meg. A jövedelem- és tudásszerzés, illetve felhasználás és alkalmazás vonatkozásában figyelembe veszi a munkamigrációhoz kapcsolható pesszimista és optimista étikus és énikus szemléletmódokat. Balatonyi Judit egy szűkebb térségre koncentrálna, a gyimesi helyi diskurzusokon keresztül értelmezi a munkamigráció mérték-, orientáció-, korosztály- és megtélelésbeli változásának kiváltó okait.

A kötet utolsó négy tanulmánya az identitásról, az örökségről és a közösségszervezésről szól. Kotics József 20 éves terepkutatása alapján a Kovászna megyei Zabola tagoltságának átalakulását megfigyelve vázolja fel a lokális interetnikus együttélési kapcsolatok változását. A faluba térben beljebb kerülő

cigányság integrációjának folyamatát és helyzetét a vallási életbe való bekapcsolódáson keresztül ismereti, míg a cigányságon belüli szakadás folyamatát a településen belül és a település szélén élő közösségek közötti szélesedő távolságtartással interpretálja. Bali János a Kárpát-medence különböző térségeiben végzett terepmunkája alapján falvakra lebontva mutatja be a református egyház közösségszervező munkáját, módszereit és a tevékenységi formák hatékonyságát. Kiss Dénes egy Maros megyei kastély revitalizációját vizsgálja. Megállapítja, hogy az épületről, a területről és a tulajdonosról alkotott kép, illetve a lakosságon belüli, épített örökségtől független diskurzusok egyaránt szerepet játszanak a kastély megítélésében. Legvégül Szabó Lilla a 2013-ban először megrendezett Kalotaszegi Magyar Napok fesztivált elemzi. A kutató – a rendezvényt a térségben levő kisebb és hasonló nagyságú rendezvények között elhelyezve – értékeli a fesztivál szerepét, és a megvalósult programok mögötti politikai háttér feltárása révén vizsgálja célkitűzéseit.

A *Változó ruralitások* című kötet jelentőségét abban látom, hogy a falu és a parasztság kapcsolatára fókuszáló korábbi kutatásokkal szemben a könyv megpróbálja a vidékiség időben és térben szerteágazónak tűnő problematikáját egy egységesedő fogalmi apparátuson és bizonyos tanulmányokban új paradigmákon keresztül értelmezni. E célkitűzés sikeresnek tekinthető abban a tekintetben, hogy a kötet interdiszciplináris megközelítésű, ezáltal a vidék fogalmának különböző perspektívái és változatai vannak benne jelen, továbbá egész Erdélyre kiterjedő horizontból merít adatokat. A tanulmányok többsége a szerzők elmélyült tereptapasztalatait tükrözi. Eredményeik és következtetéseik kutatásaik egy-egy szegmensének összefoglalásaként értékelhetők, amelyek természetesen összeegyeztethetők a kötet céljával, és megerősítik a folyamatszerű értelmezést.

A kötet tényleges eredménye, hogy az átalakulás mentén képes összefüggően, egységes értelmezési keretben láttatni különbözőnek tűnő jelenségeket. Megállapításai alapján általánosan kirajzolható az a tendencia, hogy a földbirtoklást és a mezőgazdaságot

jellemzően a paraszti múlthoz fűződő, norma értékű ellentmondásos kapcsolat határozza meg, amely ma főleg kényszerpályákat szül. Az átmenet másik végén az ettől való eltávolodás, útkeresés, önmeghatározás, közösségépítés, az innováció módjai és a külső tényezők lassú beágyazódása láthatók, amelyek keresztmetszetében a térségben a lokalitás felerősödése jelenik meg. Eme szempontok alapján a kötet gyakorlati alkalmazásának számos lehetősége van.

Mindezek mellett a tanulmánykötet tartalmi, szerkesztési hibájának és hiányosságának tartom az adatközlők megjelenítésének zavarosságát. Az adatközlői elbeszéléseket tartalmazó tanulmányokban többféle módon, hiányosan vannak vagy bizonyos esetekben egyáltalán nincsenek lehvivatkozva a beszélgetőtársak. Az anonimitás lényeges szempont volt a szerkesztés során, de a kötetben nem látható egy egységes hivatkozási rend. Legvégül kritikaként a kötet alcímének pontatlanságára utalnék. Véleményem szerint a vidékiség mai formái ki-rekesztik az értelmezési keretből a múlt-, illetve jövőorientált tanulmányokat.

Összeségében a *Változó ruralitások* sokoldalú ismeretanyagot nyújt az olvasó számára, viszont összegzés híján az olvasóban számos további kérdés merül fel a vizsgált jelenségekkel kapcsolatban. A falu változásának, illetve jövőjének számos aspektusát látva megkérdezhettük, hogy a hanyatlás és a fennmaradás felőli vizsgálat vajon érvényét veszti-e az átmenetekre fókuszáló fogalmi apparátussal szemben, vagy a két megközelítés egyaránt releváns marad-e a 21. századi folyamatok értelmezésében. Vajda András tanulmányában Fernand Braudel *longue durée* terminusa alapján úgy véli, hogy a poszt szocialista időszak is addig tekinthető egy egységes átmenetnek, amíg ki nem rajzolódnak azok a szilárd korszakhatárok, amelyek felülírják a jelenlegi átmenetnek tekintett folyamatot. Ezen megfontolások alapján a *Változó ruralitások* kötet mind részeiben, mind egészében számos kutatás kiindulópontját képezheti.

Bulcsu László